

Nacionalni projekt „Hrvatska kulturna baština“
Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe

Ministarstvo
kulture
Republika
Hrvatska
Ministry
of Culture
Republic
of Croatia

Smjernice za odabir građe za digitalizaciju

Radna verzija

Zagreb, studeni 2007.

Odabir građe za digitalizaciju

S obzirom na veliku količinu građe koja čini hrvatsku kulturnu, povijesnu i znanstvenu baštinu, a čuva se u baštinskim ustanovama i privatnim zbirkama, njezina se digitalizacija mora temeljiti na odabiru i postupnoj izgradnji reprezentativne nacionalne digitalne zbirke.

Cilj je ovih smjernica uspostavljanje općeg okvira za odabir značajnog dijela nacionalne kulturne baštine za digitalizaciju u ustanovama i privatnim zbirkama koje tu građu posjeduju.¹ Uspostavljanje kriterija za određivanje prednosti pri prijenosu građe u digitalni oblik usko je vezano za zadaće odnosno vrstu ustanove koja provodi projekt, za vrstu građe, svrhu i opseg pojedinog projekta digitalizacije te korisnike kojima je projekt namijenjen.

Smjernice stoga donose opće kriterije za vrednovanje građe i upućuje na korištenje kriterija za vrednovanje građe kao kulturnog dobra. U prilogu Smjernica donose se posebni kriteriji za vrednovanje pojedinih vrsta građe koji će se dalje nadopunjavati.

Također, cilj je smjernica potaknuti ustanove i privatne zbirke na izradu strategije i plana digitalizacije građe, dokumentiranje kriterija i razloga odabira kao i na izradu popisa prioriteta za digitalizaciju koji će osigurati bolje dugoročno planiranje i koordinaciju digitalizacije na nacionalnoj razini bez ponavljanja poslova.

1. Cilj i svrha digitalizacije

Cilj i svrha digitalizacije najčešće su određeni namjerom ustanove da pomoću digitalnih preslika poboljša dostupnost građi, zaštiti izvornike, stvara nove proizvode i usluge te upotpuni fond ustanove. Pri postavljanju ciljeva digitalizacije potrebno je voditi računa i o iskoristivosti računalnog medija, mogućnosti izgradnje osmišljenih digitalnih zbirki i privlačenju novih korisnika.²

Digitalizacija radi zaštite izvornika

Digitalizacijom se posredno ostvaruje zaštita građe jer se osiguranjem pristupa digitalnim preslikama smanjuje korištenje izvornika što utječe na njihovu bolju očuvanost. Dajući na korištenje digitalnu presliku, izvornik možemo trajno pohraniti u spremište s nadziranim uvjetima pohrane što je posebno značajno kod osjetljive građe poput starih rukopisa pisanih na različitim podlogama, novina, fotografskih negativa i sl.

U baštinskim ustanovama postupak digitalizacije nadopunjuje ostale postupke izrade zaštitnih snimaka/preslika građe radi zaštite, kao što je, primjerice, izrada mikrofilmskih preslika koja se još uvijek smatra iznimno pouzdanim sredstvom dugoročne zaštite. Ne ulazeći u detaljniju raspravu o prednostima i nedostacima izrade mikrofilmskih i digitalnih preslika, treba naglasiti da vrijednost digitalizacije u području zaštite građe raste s razvojem tehnologije koja osigurava sve bolje uvjete za dugoročnu pohranu i osiguranje čitljivosti računalnih datoteka. Dodatno, ako se snimanjem radi zaštite izrađuju preslike koje mogu u dovoljnoj mjeri nadomjestiti izvornik, onda je dodatna vrijednost digitalizacije u mogućnosti izrade tiskanog faksimila koji svojim izgledom daje vjerni uvid u izgled izvornika.

Da bi digitalizacija radi zaštite postigla svoju svrhu, nužno je uspostaviti jasne kriterije odabira građe radi zaštite izvornika, sustavno pratiti stanje građe u ustanovi, izrađivati i nadopunjavati popise prioriteta jedinica građe za zaštitu.³ Usto, važno je da proizvedene digitalne preslike u što većoj mjeri

¹ Smjernice su namijenjene projektu Hrvatska kulturna baština. Predviđa se njihova dopuna tijekom trajanja projekta.

² Vidjeti: Velagić, Zoran. Svrhovitost digitalizacije i mrežne prezentacije građe iz zbirke RARA. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: http://www.svkri.hr/povijesnazbirka/dokumenti/zoranvalebicsvrhovitost_digitalizacije.ppt

³ Pritom se valja osloniti i na dokumente iz područja zaštite kao što su: Pravilnik o zaštiti knjižnične građe (NN 52/05) i Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva (NN 65/04).

predstavljaju izvornik, da ustanova koja ih je izradila jamči za vjerodostojnost preslika i osigura uvjete za njihovu sigurnu pohranu.

Zaštitni aspekt digitalizacije može se u potpunosti ostvariti kada se prestanu koristiti izvornici, a njihove digitalne preslike uključe u redovno poslovanje ustanove i daju na korištenje putem mreže, u lokalnoj mreži ili na zahtjev. Ustanove koje građu digitaliziraju radi zaštite trebaju jasno utvrditi koja obilježja moraju imati digitalne preslike i sustavi u kojima se nalaze i kako osigurati da ta obilježja budu prisutna, prepoznatljiva i očuvana.

Prioriteti za zaštitu građe

Pri utvrđivanju prioriteta za digitalizaciju građe radi zaštite mogu pomoći odgovori na sljedeća pitanja:

- Koja građa ima prioritet u procesu zaštite građe?
- Kolika je vrijednost građe, a koliki je stupanj oštećenja?
- Koliko je važno smanjiti uporabu izvornika?
- Koliko se često građa koristi u analognom obliku?
- Može li se građa digitalizirati bez dodatnog oštećenja?
- Koji je najbolji način digitalizacije, a koje su naše mogućnosti?
- Zahtijeva li građa prethodnu primjenu postupaka zaštite da bi se mogla sigurno digitalizirati i koliko se zbog toga povećavaju troškovi?

Digitalizacija radi poboljšanja dostupnosti građe

Zbog mogućnosti objavljivanja digitalnih preslika putem mreže, digitalizacija u potpunosti mijenja koncept pristupa i korištenja kulturno-povijesne baštine. Dostupnost građe na daljinu demokratizira pristup građi i podupire ciljeve obrazovanja i znanstveno-istraživačkog rada. Digitalizacija omogućuje bolje korištenje građe u interdisciplinarnim i multidisciplinarnim znanstvenim i obrazovnim projektima koji istražuje određenu temu, autora, povijesno razdoblje itd. Digitalne preslike mogu se koristiti u predstavljanju građe i ustanove putem interneta. Ustanove koje na taj način nude svoje sadržaje mogu računati na to da će se proširiti njihova korisnička zajednica, da će njihova ponuda postati vidljivija i privući nove vrste korisnika.

Važno je upamtiti:

Uspješnost digitalizacije u cilju poboljšanja dostupnosti znatno ovisi o obrađenosti, načinu organizacije i opisu digitalnih zbirki te o svojstvima i mogućnostima informacijskog sustava koji osigurava dostupnost. Dobro osmišljen sustav za pristup digitalnim sadržajima uklanja ili u velikoj mjeri smanjuje potrebu za posredovanjem osoblja ustanove između korisnika i građe. Također, pojednostavljuje se korištenje same građe i manje opterećuje zaposlenike ustanove. U toj se funkciji digitalizacije najjasnije vidi međuovisnost postupka same digitalizacije u užem smislu, obrade digitalnih zbirki i samih informacijskih sustava i aplikacija koji se koriste za obradu, pristup i dohvat digitalnih sadržaja.

Digitalizacija radi stvaranja novih proizvoda i usluga

Digitalizacija omogućuje ponudu novih usluga korisnicima koje ne bi bile moguće ili bi bile teško izvedive izvan elektroničkog okruženja, a nastaju objedinjavanjem digitalnog sadržaja, podataka o digitalnoj građi u stvarnim ili virtualnim sustavima. Digitalne preslike mogu se višestruko koristiti u okviru različitih službi i za različite usluge pa se pri odabiru za digitalizaciju može uspostaviti opće pravilo da građa koja omogućuje više primjena ima veći prioritet.

Jedan od proizvoda sustavnog bavljenja digitalizacijom bit će i razvoj infrastrukture, znanja i iskustva, koji također mogu poslužiti uvođenju određenih specijaliziranih usluga.

Digitalizacijom se omogućuje:

- povezivanje zbirki ili dijelova zbirki i njihovih metapodataka u samoj ustanovi i zbirki ostalih ustanova,
- povezivanje različitih vrsta digitalne građe (slika, tekst, zvuk) u multimedijске zbirke i virtualne izložbe,
- povezivanje formalnih i neformalnih publikacija (korespondencija, znanstveni radovi i dr.),
- izrada novih proizvoda u kojima ustanova postaje nakladnik (objavljivanje faksimila, CD-ROM-ova, tiskanje kataloga, plakata, razglednica i sl.),
- razvoj novih usluga kao, npr., dostave i raspačavanja primjeraka građe (međuknjižničnom posudbom, izradom primjeraka na zahtjev, tiskanjem na zahtjev itd.).

Digitalizacija radi upotpunjavanja fonda i suradnje

Nabava digitalnih preslika građe iz drugih ustanova ili privatnih zbirki jedan je od načina upotpunjavanja fondova ustanova ili izgradnje zbirki za koje se procjenjuju da su potrebne s obzirom na korisnike, svrhu ili područje djelovanja ustanove. U takvim će slučajevima digitalna preslika biti i jedini oblik (osim možda kopija ispisanih i na pisaču) u kojem građa postoji u ustanovi. Stoga se postavljaju isti zahtjevi u svezi sa zaštitom i dostupnošću, kako je gore navedeno, uz poštivanje autorskog prava i drugih prava vlasnika izvornika.

Ako se ne mogu nabaviti izvornici, digitalizacijom se omogućuje:

- nabava preslika jedinica građe koji imaju iznimno nacionalno kulturno značenje ili informacijsku vrijednost,
- nabava preslika radi uvida u cjelovito stvaralaštvo jednog autora, jedno vremensko razdoblje, temu i sl.,
- nabava preslika radi upotpunjavanja dijela građe koja nedostaje ili izrade cjelovitog, tzv. "idealnog" primjerka u slučaju novina ili časopisa.

Digitalizacija na zahtjev

Premda se iza svih navedenih razloga digitalizacije, a osobito dostupnosti i demokratizacije pristupa građi, jasno vide korisnici, potrebno je posebno istaknuti digitalizaciju na zahtjev korisnika od kojih, ponajprije u knjižnicama i arhivima, dolazi velik dio zahtjeva za digitalizacijom. Ako se uspostavi zadovoljavajuća infrastruktura i primjerene kompetencije, svaka bi ustanova trebala biti u mogućnosti ispuniti zahtjev za digitalizacijom građe. Svakako, digitalizacija na zahtjev ne smije biti jedini način određivanja odabira jer skup na taj način izrađenih digitalnih preslika ne osigurava izgradnju osmišljene digitalne zbirke. U izradi popisa prioriteta, ustanove moraju naći mjeru da zadovolje planirane - redovne programe digitalizacije i ispune korisničke zahtjeve.

Digitalizacijom se omogućuje:

- izrada preslika za korisnike,
- izrada preslika za ustanove (istraživače, izložbe, publikacije i sl.),
- izrada preslika za nakladnike koji objavljuju faksimilne pretiske ili nove publikacije,
- izrada preslika za komercijalne korisnike/namjene.

Pri digitalizaciji na zahtjev i izradi digitalnih preslika visoke kvalitete potrebno je voditi računa o zaštiti autorskih i srodnih prava te prethodno pripremiti cjenike, pravilnike i ugovore o uvjetima korištenja preslika.

2. Uspostava kriterija odabira - preduvjeti

S obzirom na osobitosti ustanova, zbirke i svakoga pojedinog projekta digitalizacije, načelni se ciljevi digitalizacije detaljnije razrađuju pri izradi strategije digitalizacije i osmišljavanju projekata digitalizacije koji moraju sadržavati napisane kriterije odabira građe, popise prioriteta i popise djela koja će se digitalizirati u određenome vremenskom razdoblju.

Jasno određivanje svrhe projekta i kvalitetan odabir građe za digitalizaciju uvelike zavise od znanja i kreativnosti osoblja što se ogleda kroz njihovu mogućnost interpretacije dijelova fonda te definiranje i izgradnju digitalne zbirke koja će ciljanoj skupini korisnika ponuditi relevantnu građu i poticati novu interpretaciju.

Na odabir građe utječe niz okolnosti kao što su, primjerice, zadaće ustanove, autorsko pravo nad građom, vrsta i stanje izvornika koji se digitaliziraju te skupina korisnika kojima je projekt namijenjen i sl.

Zadaće ustanove

Zadaće i djelatnost ustanove koja započinje poslove digitalizacije uvelike određuju cilj projekta digitalizacije i načela odabira građe za digitalizaciju budući da se očekuje da digitalizacija podržava ciljeve, djelatnost i poslovanje ustanove. Projekt digitalizacije treba planirati u skladu s dostupnim sredstvima u okviru određenog vremenskog razdoblja. Kako bi se opravdao rad i troškovi, pri određivanju kriterija odabira potrebno je procijeniti korisnost digitalizacije određene zbirke, skupine djela ili pojedinih djela za ustanovu i korisnike kojima je digitalizirana građa namijenjena. Rezultati digitalizacije odabrane građe trebaju opravdati ciljeve ustanove i donijeti korist ustanovi i njezinim korisnicima u obliku novih proizvoda, usluga ili povećanja institucionalnih sposobnosti.

Korisnici

Digitalizacija mora polaziti od potreba korisnika i treba osigurati slobodan pristup građi baštinskih ustanova u čim većoj mjeri. Kako bi se osigurala visoka razina korištenja digitalnih preslika građe, prije odabira građe za digitalizaciju treba identificirati potrebe korisnika, procijeniti mogu li građu koristiti različite skupine korisnika ili samo uža, ciljana korisnička zajednica, mogu li se digitalizacijom građe privući novi korisnici a, u skladu s tim, valja razmatrati i najprikladnije načine prikaza i korištenja građe za ciljanu ili širu korisničku skupinu. Ulaganje u digitalizaciju ne može biti u potpunosti opravdano ako se digitalne preslike građe ne koriste, ako kvalitetom izrade, prikaza i mogućnostima korištenja nisu prilagođene potrebama i očekivanjima korisnika. Iz tog razloga potrebno je sustavno pratiti podatke o korištenju kako bi se saznalo koja se građa često koristi i koji su njezini korisnici. Važno je ispitivanje interesa i uključivanje korisnika u proces odabira građe kako bi oni imali utjecaja na digitalizaciju građe. Izuzetak je digitalizacija zbog zaštite, ali i s tog aspekta korisnici dugoročno imaju korist od načinjenog odabira. Uspješno usklađivanje kriterija odabira građe s korisničkom zajednicom kojoj je namijenjena građa i/ili pojedini projekt digitalizacije, bitan je element koji utječe na održivost projekta te čini i jedan od kriterija procjene uspješnosti digitalizacije u ustanovi.

Definiranje digitalne zbirke

Prije odabira građe, a nakon utvrđivanja potreba korisnika, potrebno je odrediti sadržaj i strukturu buduće digitalne zbirke. Zbirka se može temeljiti na jednom mediju ili se može uspostaviti multimedijaska zbirka koja uključuje sliku, sliku i tekst, zvuk, video (povijesne zbirke mogu uključivati dijelove radio-programa, govore poznatih povijesnih osoba, filmove, video-klipove itd.). Multimedijске zbirke mogu se graditi i povezivanjem digitalizirane i izvorno digitalne građe. Stoga je radi povećavanja kvalitete, a smanjivanja troškova, potrebno istražiti mogućnosti povezivanja i višestrukog korištenja već postojeće digitalne građe.

Osiguranje zaštite autorskog prava

Osiguranje zaštite autorskog prava preliminarno sužava kriterije odabira građe za digitalizaciju. Digitalizacija je postupak prijenosa analogne građe u digitalnu, ali isto tako i postupak

umnažanja. Ako ustanova nudi pristup digitaliziranoj građi na mreži, ona postaje nakladnikom elektroničke građe. Zbog toga je potrebno osigurati da se građa smije digitalizirati i umnažati isključivo pod uvjetom osiguranja zaštite autorskog prava. Činjenica da ustanova u svom fondu posjeduje određenu jedinicu građe ne znači da joj vlasničko pravo osigurava i autorsko pravo, jer autorsko pravo ograničava prava vlasnika predmeta, u ovom slučaju arhivske, knjižnične i muzejske građe i sl. Djela koja podliježu *Zakonu o autorskom pravu* smiju se digitalizirati isključivo uz dopuštenje nositelja autorskog prava, uz utvrđivanje načina pristupa, prava korištenja, izmjene (npr., kvalitete preslike) i slično. To od ustanove zahtijeva uvođenje novih poslova i dodatne troškove. Iz tih će se razloga češće pristupiti digitalizaciji djela ili zbirke koje ne podliježu autorskom pravu, a potom djela za koje se dobije dopuštenje za umnažanje i objavljivanje putem mreže ili kojega drugog sredstva raspačavanja te odrede uvjeti pristupa.

Kriteriji odabira i opseg projekta

Uspostava kriterija odabira građe za digitalizaciju zavisi o veličini, predviđenoj duljini trajanja i predviđenih troškova projekta digitalizacije. Zbog postavljenih ograničenja, projekti digitalizacije manjeg opsega zahtijevaju osobito promišljen i precizan odabir koji određuju specifičnosti zbirke i jedinstvenost fonda, a može obuhvatiti i obraditi pojedine cjeline koju određuju tema, osoba, razdoblje, prostor i sl. Pritom će se u manjem projektu često prednost dati jednom kriteriju.

Projekti digitalizacije većeg opsega, osobito oni koji prerastu u programe digitalizacije imaju mogućnost šireg obuhvata te, primjerice, mogu obuhvatiti i izradu više verzija digitalnih preslika ili snimanje različitih izdanja ili primjeraka istog djela, ako za to postoje opravdani razlozi i osigurani uvjeti. Bez obzira na raspoloživa sredstva i količinu građe koja se namjerava digitalizirati, i u većim je projektima također potrebno izraditi jasne kriterija odabira i popis građe za digitalizaciju.

Programi digitalizacije najčešće obuhvaćaju središnji, redovni program digitalizacije građe ustanove koji se odvija prema godišnjem planu u skladu s uobičajenim ciljevima digitalizacije građe i prema tome usklađenim kriterijima odabira. U okviru redovnog programa obično se digitalizira vrijedna i jedinstvena građa, često tražena građa, građa potrebna za izložbe i publikacije ustanove, teško dostupna građa ili korisnicima nepoznata građa. Uz redovni program digitalizacije, paralelno se provodi dio aktivnosti na digitalizaciji građe gdje na kriterije odabira utječu zahtjevi korisnika, potrebe redovnog programa zaštite građe, potrebe predstavljanja ustanove, potrebe za suradnjom s drugim ustanovama i slično.⁴ Dio se takvih poslova često obavlja u okviru manjih, zaokruženih projekta koji mogu biti financirani izvan redovne djelatnosti ustanove.

Odabir građe ne provodi se jedino u projektima masovne digitalizacije, ali razmatranje takvih projekata izvan je cilja ovih smjernica.⁵

Vrsta i stanje izvornika

Na odabir građe za digitalizaciju utječe vrsta izvornika, veličina i količina građe, fizičko stanje izvornika, osjetljivost, stupanj oštećenosti i sl. te prikladnost za prikaz na zaslonu računala. Zbog očuvanja izvornika građa se u načelu snima samo jedanput, a vrijedna građa koja na bilo koji način može biti oštećena tijekom prijenosa u digitalni oblik neće se uvrstiti visoko na popis prioriteta za digitalizaciju sve dok se ne osiguraju uvjeti za sigurno snimanje. S time je usko povezana i kompetencija ustanove odnosno vlasnika građe da uspješno ostvari prijenos pojedinih vrsta predložaka u digitalni oblik s vlastitom opremom ili izvan ustanove. Premda tehnička i ostala ograničenja ne bi smjela utjecati na odabir, realno je očekivati da će građa koja zahtijeva specifične uvjete digitaliziranja i prikaza, biti smještena niže na ljestvici prioriteta, osim ukoliko pojedina svojstva predložka, kao, npr., fizička ugroženost i mogućnost trajnog gubitka izvornika, ne potaknu primjenu postupaka zaštite, a potom i digitalizaciju takve građe.

⁴ Vidjeti: National Library of Australia. Collection Digitisation Policy 2006 . [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nla.gov.au/policy/digitisation.html>

⁵ Projekti masovne digitalizacije imaju za cilj sveobuhvatnu digitalizaciju građe jedne ustanove ili zbirke pri čemu se ne određuju kriteriji odabira ili utvrđuju prioriteta već se građa sustavno digitalizira.

Prethodne provjere

Pri izradi popisa prioriteta i izrade popisa građe važno je ispitati je li ona već digitalizirana, je li obrađena i postoje li koje druge mogućnosti da se u samom početku izbjegne dio troškova (npr., treba započeti s građom koja je već obrađena, uspostaviti suradnju s drugim ustanovama koje imaju određena iskustva na projektima digitalizacije). Izrada digitalne preslike za djelo koje je već digitalizirano može se dopustiti ako postojeća digitalna preslika ne zadovoljava kvalitetom izrade, ako primjerak koji se namjerava digitalizirati ima određene osobitosti po kojima se razlikuje od već digitaliziranog primjerka kao, npr., primjerak stare knjige s rukopisnim bilješkama, ili postoje dovoljno opravdani razlozi za ponavljanje digitalizacije. Građa koja nije obrađena tj. ne postoji njezin opis u digitalnom obliku (bibliografski zapis, metapodaci) ne bi trebala ulaziti u postupak digitalizacije sve dok se takav opis ne izradi.

3. Kriteriji za vrednovanje građe

Kriteriji odabira jedinica građe za digitalizaciju određuju se u skladu s ciljevima i svrhom digitalizacije, potrebom zaštite intelektualnog vlasništva i autorskog prava, u skladu s utvrđenom vrijednosti građe za digitalizaciju, prema prioritetima zaštite knjižnične građe te u skladu s potrebama korisnika kojima je namijenjena.

U donošenju odluke koju vrstu građe odabrati potrebno je procijeniti vrijednost građe na temelju općih i posebnih kriterija. Vrijednost građe može biti procijenjena prema njezinom intelektualnom sadržaju, povijesnoj i materijalnoj vrijednosti, pri čemu se mogu primijeniti neki od sljedećih kriterija:

- rijetkost i jedinstvenost,
- umjetnička i druga vrijednost,
- važnost za ustanovu (djelo se identificira s ustanovom),
- važnost za razumijevanje određenoga predmetnog područja,
- široko ili duboko pokrivanje određenoga predmetnog područja,
- koristan ili najnoviji sadržaj,
- podaci o predmetima ili skupinama predmeta koji su drugdje nedostavno dokumentirani,
- dokazi o povijesnoj vrijednosti ustanove,
- građa koja će u digitalnom obliku dobiti na vrijednosti,
- građa koja će dugoročno biti zanimljiva korisnicima,
- iznimno tražena građa.

Pri vrednovanju građe mogu se koristiti postojeći zakoni i propisi. Kako su zadaće baštinskih ustanova i nadležnog im Ministarstva kulture isprepletene, i više je nego korisno slijediti iste kriterije u različite svrhe koje pak vode istome cilju, a to je zaštita i očuvanje kulturne baštine u cjelini u koju svakako spada i digitalizacija knjižnične građe. *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*⁶ sadrži općenite kvalifikacije pokretnoga i nepokretnoga kulturnog dobra. Iz navedenog zakona izveden je podzakonski propis – *Pravilnik o Registru kulturnih dobara*⁷ koji u Članku 27 nalaže izradu posebnih

⁶ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. [citirano: 2007-11-02].

Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1999/1284.htm>

⁷ Pravilnik o registru kulturnih dobara. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2001/0652.htm>

uputa za vrednovanje kulturnih dobara predloženih za upis. Izrađena je *Uputa za vrednovanje kulturnih dobara predloženih za upis u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*⁸ koja služi kao pomagalo pri utvrđivanju svojstva kulturnog dobra te donosi posebne kriterije za vrednovanje muzejske, arhivske i knjižnične građe.

Kriteriji za vrednovanje arhivskog gradiva

Kriteriji za vrednovanje arhivske građe kao kulturnog dobra od nacionalnoj značaja sadržani su u dokumentu *Kriteriji za predlaganje i utvrđivanje svojstva kulturnog dobra od nacionalnog značaja za arhivsko gradivo* koji je još u postupku usvajanja, a opće kriterije vrednovanja sadrži *Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva*.⁹ Kriteriji vrednovanja iz Pravilnika u određenoj se mjeri mogu primijeniti i na vrednovanje arhivskog gradiva za digitalizaciju pri čemu se posebno ističu sljedeći kriteriji :

- značenje djelatnosti i funkcija nekoga stvaratelja,
- interes javnosti za uvid u činjenice sadržane u gradivu, odnosno činjenice koje gradivo dokumentira,
- evidencijska vrijednost gradiva, odnosno mogućnost pouzdanog, cjelovitog i autentičnog uvida u djelatnosti tijekom kojih je gradivo nastalo, u jasnom i preglednom obliku,
- informacijska vrijednost gradiva, odnosno postojanje viška podataka i obavijesti u jedinici ili cjelini gradiva u odnosu na druge poznate izvore informacija, zajedno s mogućnostima obradbe i korištenja informacija,
- značenje gradiva za kulturu, povijest i druge znanosti,
- vrijednost gradiva kao kulturnoga dobra.

Preporuke

U arhivistici, pri vrednovanju građe, svakako treba obratiti pozornost na njezinu informacijsku i evidencijsku vrijednost.

Informacijska vrijednost odnosi se na obuhvat i cjelovitost informacija koju određena građa prenosi, njezin odnos prema informacijskoj vrijednosti drugih izvora u svezi s istom temom i na procjenu interesa određene korisničke skupine za tu temu.

Evidencijska vrijednost odnosi se na sposobnost određene građe da pruži uvid i dokaze o nekoj aktivnosti ili događaju. Izvorni dokument će imati veću evidencijsku vrijednost od prepričanog i komentiranog sadržaja, koji pak može imati veću informacijsku vrijednost jer donosi pojašnjenja i druge informacije. Pri vrednovanju treba uzeti u obzir da digitalizacijom građa zadobiva dodatnu vrijednost jer takva građa stvara neke nove i bolje mogućnosti korištenja i upravljanja zbirkom ili fondom.

⁸ Izrađene su i Upute o načinu utvrđivanja sustava mjera zaštite za nepokretna kulturna dobra predložena za upis u registar kulturnih dobara. (2004.)

⁹ Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2002/1476.htm>

Kriteriji za vrednovanje knjižnične građe

Kriteriji za vrednovanje knjižnične građe ili knjižnične zbirke/ustanove u cjelini sadržani su u dokumentu *Prijedlog kriterija za upis knjižnične građe u Registar kulturnih dobara RH*.¹⁰ S obzirom da dokument još nije usvojen, u nastavku, u sažetom se obliku prenosi osnovni opis i tumačenje primjene kriterija iz navedenog dokumenta. Za bolje razumijevanje kriterija, treba konzultirati cjeloviti dokument.

Kriteriji za vrednovanje knjižnične građe kao kulturnog dobra dijele se na *opće* i *ključne* kriterije. Opći kriteriji razvrstani su na *primarne kriterije*: utjecaj, vrijeme, mjesto/teritorij, osobe/skupine/narodi, predmeti/teme, oblik i stil te društvene vrijednosti i *sekundarne kriterije*: cjelovitost i rijetkost. *Ključni nacionalni kriteriji* se odnose na: iznimno značenje, posebno nacionalno značenje, opće nacionalno značenje i minorno nacionalno značenje.

Preporuke

U postupku odabira luči se a) knjižnična građa/knjižnične zbirke koje su već upisane u *Registar kulturnih dobara RH* (Lista preventivno zaštićenih dobara, Lista zaštićenih kulturnih dobara i Lista kulturnih dobara od nacionalnog značenja) i b) knjižnična građa/knjižnične zbirke za koje se predmnijeva da imaju svojstvo kulturnog dobra, ali još iz različitih razloga nisu upisane na neku od lista u *Registru kulturnih dobara RH*.

Pri odabiru knjižnične građe/zbirke koja je već upisana u *Registar kulturnih dobara RH* (Lista preventivno zaštićenih kulturnih dobara, Lista zaštićenih kulturnih dobara i Lista kulturnih dobara od nacionalnog značenja), prednost treba dati građi/zbirci koja je upisana u *Listu kulturnih dobara od nacionalnog značenja*. Ako se pak odabire građa koja je upisana u koju drugu listu, odluku treba obrazložiti svrhom i ciljem projekta digitalizacije.

Za odabiru knjižnične građe/zbirke za koju se predmnijeva da ima svojstvo kulturnog dobra, uporišta valja pronaći u dokumentu *Prijedlog kriterija za upis knjižnične građe u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*.

Iako ta vrsta građa često ima obilježja koja se mogu podvesti pod više kriterija – općih i ključnih, razmatrat će se ona koja udovoljava barem jednom od općih i ključnih kriterija. Prednost će se pak dati onoj građi/zbirci koja udovoljava većem broju općih kriterija te barem jednom od prva tri ključna kriterija. Iznimno se i građa od minornog nacionalnog značenja može smatrati vrijednom digitalizacije.

Kriteriji za vrednovanje muzejske građe

Za muzejsku građu primjenjuju se zajednički kriteriji vrednovanja kulturnih dobara i kriteriji koji se odnose na pokretna kulturna dobra.¹¹ Postojeću legislativu u muzejskoj struci ne prate i standardi vrijednosnog sustava za kategorizaciju muzejskog predmeta odnosno kriteriji za vrednovanje muzejske građe ili muzejske zbirke/ustanove. Za razliku od arhivske i knjižnične građe, muzejska je građa kompleksnija i u načelu se sastoji od muzejskog predmeta koji je većim dijelom trodimenzionalan i često unikatan te popraćen raznorodnom dokumentacijom.

¹⁰ Dokument *Prijedlog kriterija za upis knjižnične građe u Registar kulturnih dobara RH* izrađen je 29. studenoga 2002. u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Kako bi se mogao koristiti za registraciju zbirki, potrebno ga je uskladiti s kriterijima Ministarstva kulture te potvrditi na Povjerenstvu za utvrđivanje svojstava kulturnog dobra. Slični su dokumenti već prihvaćeni.

¹¹ Prema: *Uputa za vrednovanje kulturnih dobara predloženih za upis u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*.

Preporuke

Prijedlog kriterija u nastavku teksta trebao bi olakšati izradu kriterija odabira građe za digitalizaciju muzejske građe u okviru digitalizacije hrvatske kulturne baštine:

- obrađenost i citiranost - stupanj obrađenosti zbirke te njezina važnost za širu ili stručno znanstvenu zajednicu,
- stupanj ugroženosti - moguće mjere zaštite,
- raznorodnost zbirke - veza među muzejima po vertikali i horizontali,
- veza s arhivima i knjižnicama. međusobna kompatibilnost i interdisciplinarnost,
- brojnost zbirke,
- prezentabilnost,
- moguća nabavka zamjenskih predmeta - skupljanje muzejske građe.

4. Literatura:

Katić, Tinka. Digitalizacija stare građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 46, 3-4(2003).

[citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/96/vbh/God.46\(2003\),br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/96/vbh/God.46(2003),br.3-4)

Klarin, Sofija. Pristup digitalnoj baštini. // Edupoint : časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju 5, 31(2005), str. 12-16.

[citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.carnet.hr/casopis/31/clanci/2>

Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe.

[citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://daz.hr/bastina/uvod.htm>

National Library of Australia. Collection Digitisation Policy 2006 . [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nla.gov.au/policy/digitisation.html>

Pravilnik o registru kulturnih dobara. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2001/0652.htm>

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2004/1383.htm>

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2005/1001.htm>

Selecting research collections for digitization / by Dan Hazen, Jeffrey Horrell, Jan Merrill-Oldham.
URL: <http://www.clir.org/pubs/reports/hazen/pub74.html>

Projekt "Hrvatska kulturna baština"
Smjernice za odabir građe za digitalizaciju

Velagić, Zoran. Svrhovitost digitalizacije i mrežne prezentacije građe iz zbirke RARA. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na:
http://www.svkri.hr/povijesnabirka/dokumenti/zoranvaledicsvrhovitost_digitalizacije.ppt

Why digitize? / by Abby Smith.

Dostupno na:<http://www.clir.org/pubs/reports/pub80-smith/pub80.html>

Zakon o autorskom i srodnim pravima / <priređio> Igor Gliha. Zagreb : Narodne novine, 2004.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na:
<http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1999/1284.htm>

5. Prilozi:

1. Kriteriji za odabir stare rukopisne građe
2. Kriteriji za odabir stare tiskane građe
3. Kriteriji za odabir muzejske građe
4. Matrica za odabir

Prilog 1. KRITERIJI ZA ODABIR RUKOPISNE GRAĐE

a) *Vrijeme nastanka/starost i unikatnost rukopisa*

Starim rukopisima smatraju se svi rukopisi nastali prije 15. stoljeća. Budući da u našim knjižnicama postoji mali broj takvih rukopisa, cjelovitih i fragmentarnih, često se ta granica pomiče bliže našem vremenu, ovisno o dolje navedenim kriterijima.

Svaki se rukopis smatra unikatom, jer je praktički teško naći dva potpuno identična (izuzmu li se moderni rukopisi koji su tehnički umnoženi).

Usto, autograf je vredniji od prijepisa; od prijepisa, pak, vredniji je onaj stariji, odnosno onaj s bilješkama neke značajnije osobe.

e) *Paleografska obilježja*

S obzirom na pismo kojim je rukopis pisan izuzetnim se dragocjenostima smatraju svi rukopisi nastali do 12. stoljeća. I kasniji rukopisi mogu biti paleografski vrlo vrijedni, ali njihovo se značenje većinom temelji na drugim obilježjima.

Za naše prilike, gornja se granica za paleografsko vrednovanje domaćih rukopisa pomiče otprilike do renesanse.

c) *Materijalna obilježja*

Knjižni ukrasi. Osobito vrijednim smatraju se svi rukopisi ukrašeni knjižnom ornamentikom, ukrasnim slovima (inicijalima), minijaturama. Vrijednost knjižnog ukrasa povećava se ako potječe od nekoga poznatog majstora-iluminatora.

Uvez. Kod uveza rukopisa ne vrednuje se samo materijal od kojeg je načinjen, već i njegova ornamentika i majstorska izvedba. Vrijednost uveza povećava se ako je izvoran, tj. suvremen nastanku rukopisa.

d) *Autor/djelo (sadržaj)*

Pri vrednovanju rukopisa uzima se u obzir i njegov autor i sadržaj. Kao posebno vrijedni ističu se rukopisi literarnog sadržaja, povijesnog i znanstvenog sadržaja, a to vrijedi za sva povijesna razdoblja.

Osobito vrijednima za hrvatsku kulturu smatraju se domaći rukopisi, odnosno rukopisi koji potječu iz naših krajeva ili od naših ljudi (autora, prepisivača, redaktora itd.) ili se odnose na naše ljude, krajeve, povijesna zbivanja itd.

f) *Očuvanost i cjelovitost*

Cjelovitost i dobro sačuvano izvorno stanje rukopisa važan je kriterij za procjenu njezine vrijednosti. Međutim, katkad će u postupku odabira građe za digitalizaciju trebati postupiti obrnuto – odabrati upravo onu građu koja je oštećena, kako bi se zaštitila od daljnjeg habanja.

e) *Provenijencija*

Da bi se odredila prava vrijednost nekog rukopisa mora se uvijek voditi računa i o tome, komu je on nekoć pripadao (osobi, krugu, kraju), utvrditi povezanost s nekom značajnom ličnošću, događajem i sl., odnosno razotkriti njegovu ulogu u kulturnoj povijesti. Prijašnji vlasnici rukopisa, osim autora i prepisivača, otkrivaju se po: rukopisnim zapisima; rukom pisanom, tiskanom ili graviranom ekslibrisu; heraldičkom znaku (grbu) utisnutom na uvezu; tiskanoj posveti ili bilješci *ex dono*; na temelju podataka iz literature.

Prilog 2. KRITERIJI ZA ODABIR TISKANE GRAĐE

2.1 Knjige, grafike, muzikalije, sitni tisak

a) Vrijeme nastanka/starost i/ili rijetkost knjige itd.

Stare knjige knjige uobičava se vremenski omeđiti na razdoblje od Gutenbergova izuma u 15. stoljeću pa do 19. stoljeća. Ovisno o tehnološkom razvoju, gornja granica kreće se u pojedinim europskim zemljama od 1830. do 1850. No, ona nije neophodno određena tehnološkom mijenom. Npr., u nekim se zemljama gornja granica postavlja vezano i uza začetke tekućih nacionalnih bibliografija u 19. stoljeću. Treba još spomenuti i praksu, tj. "nepisano" pravilo u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, koje je općeprihvaćeno u Hrvatskoj, a prema kojem se hrvatskom starom knjigom smatra ona tiskana do 1835. Ovdje je, naime, primijenjen kriterij jezika i pisma, jer je to godina kada je prihvaćeno štokavsko narječje kao standardni književni jezik čime prestaje tradicionalna višejezičnost hrvatske pisane kulture i kad je objelodanjen Gajev pravopis.

Uz pojam *stara knjiga* često se javljaju sintagme *stara i rijetka knjiga* i *rijetka knjiga*. Atribut *rijedak* upućuje da je od neke knjige sačuvan izuzetno mali broj primjeraka, ali treba imati na umu da stara knjiga ne mora uvijek biti i rijetka.

Najstarije su tiskane knjige *inkunabule*. Međutim, nisu sve inkunabule jednako značajne. Opće je pravilo da je inkunabula "dokumentarnija" što joj se datum nastanka više približava datumu početka tiskarstva (bilo općenito, bilo datumu uvođenja tiska u neko određeno mjesto). Rjeđe su i od većega kulturnog značenja inkunabule na pojedinim narodnim jezicima (80% ih je na latinskom, a tek ostatak na narodnim jezicima). Isto tako, rjeđe su inkunabule neteološkog, profanog sadržaja (75% ih je iz područja teologije, a tek ostatak drugih).

Za hrvatsku kulturnu baštinu od posebnog su značenja tzv. *nacionalne inkunabule* (djela naših pisaca tiskana u 15. st. i proizvodi naših tiskara koji su djelovali u to doba). Ta su djela većinom *rarissima*, jer su se sačuvala u nevjerojatno malom broju primjeraka.

S obzirom na starost, slijede tzv. *postinkunabule*, odnosno knjige tiskane u prva tri desetljeća 16. st., a slijede one nastale u kasnijim stoljećima sve do granice koja, kao što je već spomenuto, varira u pojedinim zemljama.

Među knjige zanimljive po svojoj starosti ubrajaju se još prve knjige koje su tiskane u nekome mjestu, kao i prvi radovi pojedinih tipografa ili tipografskih oficina. Kako se u nekim našim gradovima tiskarstvo uvelo relativno kasno, primjena ovog kriterija proteže se čak do 2. pol. 19. st.

b) Tipografska obilježja

S obzirom na tisak, posebnu vrijednost imaju knjige tiskane neobičnim slovima i alfabetima. Kao takve uzimaju se knjige tiskane na grčkim, hebrejskim, arapskim i drugim orijentalnim pismima do 17. st. U ovu kategoriju spadaju i hrvatske knjige tiskane glagoljicom, ćirilicom i bosančicom, a osobita im je vrijednost i u tome što su nacionalno kulturno dobro.

Vrijednima se smatraju i sve knjige na latinici otisnute posebnim slovima, primjerice, kaligrafiranim alfabetom, muzikalije do 17. st., stara djela o kaligrafiji i sl.

Ovoj kategoriji pripadaju i knjige koje su tiskali glasoviti europski tiskari, primjerice, tiskopisi iz oficina Aldusa, Frobenia, Estienessa, Toryja, Plantina, Elzeviersa, Bodonija, Didota i dr.

c) Materijalna obilježja

Podloga i format. Materijalna obilježja tiču se tvarne podloge i formata knjige. Ona je najčešće otisnuta na papiru, a rjeđe na drugim podlogama (pergameni, svili, platnu, finom papiru – japanskom, kineskom, holandskom i sl.) koje su stoga na višoj cijeni.

Ilustracije. Ilustracije, bez obzira na to jesu li otisnute u knjigama ili samostalno (dekorativne grafike), kao i bez obzira na tehniku izrade (drvorezi, bakrorezi, bakropisi, litografije i sl.), važan su

kriterij pri vrednovanju stare tiskane građe. Posebno su vrijedne: ksilografske knjige te sva stara grafika prije tiskanih knjiga; ilustrirane tj. iluminirane inkunabule; gotovo sve ilustrirane knjige 16. st.; tzv. "popularna" literatura u kojoj su korišteni stari drvorezi. Počevši od 17. st., grafike se signiraju, pa veću vrijednost imaju prvi otisci. Isto tako, vrednuju se prema autoru, motivu (sadržaju), godini otiska, kvaliteti otiska, veličini ruba, tehnici otiska.

Uvez. Kao i kod rukopisa, uvez je važan kriterij za vrednovanje. Bez obzira na sadržajnu vrijednost djela koje ukoričuje, on je odraz života i ukusa društva u kojem je nastao, te stoga vrijedan očuvanja.

Uvez se procjenjuje s obzirom na: materijal od kojeg je načinjen (koža, velur, bjelokost, skupocjeno drvo, platno, karton i sl.); ljepotu i bogatstvo ukrasa; finoću izradbe i tehničku preciznost te stanje očuvanosti.

Što se tiče ukrašavanja, osobito se vrednuju pozlaćeni i posrebreni uvezi od različitih materijala, kartonski uvezi s dekoriranim papirom, uvezi u obliku mozaika, signirani uvezi istaknutih majstora-knjigoveža itd.

d) Autor/djelo (sadržaj)

Pri vrednovanju/odabiru knjige svakako valja uzeti u obzir njezina autora i sadržaj. Knjižna proizvodnja može se podijeliti na dvije osnovne skupine: na *lijepu književnost* te na *neknjiževna djela* (znanstvena i dr. djela).

U skupini *lijepo književnosti* osobito su vrijedna prva izdanja djela staroklasičnih pisaca te sva izvorna izdanja velikih pisaca svih vremena i naroda. Izvornim se izdanjima nazivaju ona izdanja koja su izašla uz dopuštenje i suglasnost autora pa se stoga smatra da imaju vrijednost izvornog i autentičnog teksta tj. rukopisa. To mogu biti prva, ali i sva kasnija izdanja te kritička izdanja koja imaju posebnu vrijednost jer su, opskrbljena kritičkim aparatom, značajno pomagalo za znanstveni rad.

Što se tiče autora/djela naše lijepe književnosti, ona su sama po sebi hrvatsko kulturno dobro.

U skupini *neknjiževnih djela*, izdvajamo sljedeća znanstvena/stručna područja: pravo, povijest, geografija, lijepe umjetnosti, egzaktne i primijenjene znanosti, filozofija i sociologija, teologija i dr.¹²

Pravo. Osobito vrijednim djelima iz ovog područja smatraju se: stari zbornici običajnog prava, staro pomorsko pravo, statuti gradova i općina, kao i djela velikih pravnih pisaca.

Povijest. U ovom području osobito vrijednost imaju stare kronike, djela o lokalnoj povijesti (pokrajina, gradova, obitelji), memoari, dnevници, korespondencije, pamfleti, političke polemike. Posebno se izdvajaju još diplomatski zbornici, kritička izdanja starih izvora te djela velikih i priznatih domaćih i svjetskih historiografa.

Geografija. Osobito vrijednim djelima smatraju se svi stari atlas i kozmografije iz 16. st., kao i iz drugih razdoblja kada sadrže bogate ilustrativne priloge (prikaze pojedinih krajeva, vedute gradova i sl.), primjerice, stara izdanja Ptolomeja, Münsera, djela Valvasora, Orteliusa, Sentera, Hoffmana i dr. Isto vrijedi i za pojedinačne geografske karte iz 16. do 18. st. koje su cijenjene i kao značajni primjerci dekorativne grafike. Ovamo spadaju i stariji putopisi i izvještaji s putovanja, primjerice, izvještaji isusovačkih pisaca iz 17. st. te djela o Americi, Aziji i drugim egzotičnim zemljama.

Za hrvatsku kulturnu baštinu osobito vrijednost imaju strana djela u kojima se spominju hrvatski krajevi.

Lijepo umjetnosti. U ovoj se skupini kao posebno vrijedna izdvajaju djela o arhitekturi, ukrašavanju perivoja, dekoraciji, ornamentici itd. tiskana do kraja 18. st., zatim djela o zlatarstvu, urarstvu, draguljarstvu, djela o nošnjama, čipkarstvu, vezu, ukrašavanju kose i sl.

Egzaktne i primijenjene znanosti. Budući da je ovo područje stvaralačke ljudske djelatnosti koje najviše zastarijeva, posebno vrijednima smatraju se djela znanstvenika koji su u tom području učinili najveća dostignuća. Primjerice, iz astronomije osobito su vrijedna djela Kopernika, Galileja, Tycho-Brahea i dr.; iz medicine rasprave o anatomiji, zaraznim bolestima, cijepljenju, mikrobima, kao i djela tzv. pučke medicine (ljekaruše, travaruše i sl.). Iz matematike, kemije, biologije, fizike itd. značajna su djela Descartesa, Newtona, Lavoisiera i dr. Iz područja botanike i zoologije osobito su

¹² Ovdje se ne navodi suvremena klasifikacija znanosti, već ona koja više odgovara staroj građi i prema kojoj je ta građa "stručno" raspoređena u knjižničnim zbirkama.

vrijedna izdanja s tablama u bojama (najprije naknadno kolorirane gravire, potom tiskane gravire u bojama) koje su u većem broju izlazile 1750.-1850.

Filozofija i društvene znanost. Posebno su vrijedna djela prva izdanja velikih filozofa i sociologa te druga djela koja sustavno tretiraju razna društvena pitanja.

Teologija. Od teoloških djela posebnu vrijednost imaju zbirke propovijedi (odraz vremena), djela pisana na narodnim jezicima (razvoj jezika), djela koja se odnose na vjerske kontroverzije (luteranska, kalvinistička, jansenistička djela, djela o prijeporima između istočne i zapadne Crkve, cenzurirana djela ateista 16.-18. st).

Djela o specijalnim temama. Vrijednima se smatraju i djela koja mogu poslužiti za razumijevanje i proučavanje minulih vremena, društvenih navika, vjerovanja, svakodnevnog života, a to su: djela iz okultnih znanosti o gatanju ili vračanju, alkemiji, proročanstvima, zatim djela o raznim sportovima i igrama (jahanju, lovu, ribolovu, mačevanju, turnirima i sl.), djela o zabavama, plesu, glazbi, kulinarstvu i drugim pitanjima svakodnevice.

Kao i kod lijepe književnosti, i u ovoj su skupini djela hrvatskih znanstvenika sama po sebi hrvatsko kulturno dobro.

e) Očuvanost i cjelovitost

Cjelovitost i dobro sačuvano izvorno stanje knjige važan je kriterij za procjenu njezine vrijednosti. Međutim, katkad će u postupku odabira građe za digitalizaciju trebati postupiti obrnuto – odabrati upravo onu građu koja je oštećena, kako bi se zaštitila od daljnjeg habanja.

f) Provenijencija

Da bi se odredila prava vrijednost neke knjige (zbirke, knjižnice), mora se uvijek voditi računa i o tome, komu je ona nekoć pripadala (osobi, krugu, kraju), utvrditi povezanost s nekom značajnom ličnošću, događajem i sl., odnosno razotkriti njezinu ulogu u kulturnoj povijesti. Na knjigama se porijeklo otkriva po: rukopisnim zapisima; rukom pisanom, tiskanom ili graviranom ekslibrisu; heraldičkom znaku (grbu) utisnutom na uvezu; tiskanoj posveti ili bilješci *ex dono*; na temelju minucioznog kolacioniranja rukopisnih bilježaka; na temelju podataka iz literature.

2.2 Serijske publikacije

Serijske publikacije, iako redovito izlaze u znatno većim nakladama negoli tiskane knjige, mnogo su više podvrgnute uništavanju. To posebice vrijedi za novine (slabo se čuvaju pa ubrzo postaju velika rijetkost). Takav je slučaj sa svim našim starijim novinama, a upravo je to literatura koja predstavlja nenadoknativ izvor podataka i informacija o životu i prilikama svoga vremena. Poradi toga fondovi starih novina moraju biti vrednovani posebno visoko, i za njih se moraju predvidjeti posebne mjere zaštite, među koje spada i digitalizacija. Slično, iako možda ne u tolikoj mjeri, to vrijedi i za stare domaće časopise. Što se tiče stranih znanstvenih i sl. časopisa, koji su također već rijetki, posebice ako su u pitanju kompleti duljeg niza godina, i oni se moraju zaštititi kao značajne vrijednosti.

Za odabir serijske publikacije za digitalizaciju, primjenjuju se slični kriteriji kao u točki 2.1, ali prilagođeni ovoj vrsti građe:

- a) Vrijeme nastanka/starost i/ili rijetkost serijske publikacije
- b) Tipografska obilježja
- c) Materijalna obilježja
- d) Autor/djelo (sadržaj)
- e) Očuvanost i cjelovitost
- f) Provenijencija

Prilog 3. KRITERIJI ZA ODABIR MUZEJSKE GRAĐE

1. Obradenost i citiranost - stupanj obrađenosti zbirke te njezina važnost za širu ili stručno znanstvenu zajednicu

Sastavni dio muzejskog predmeta je i pripadajuća dokumentacija. Dokumentacija nastaje kao produkt inventarizacije i katalogizacije muzejskog predmeta dok dio dokumentacije naprosto "nasljeđujemo" i vežemo uz muzejski predmet. Inventarizacija je postupak evidentiranja (dodjele jedinstvenog inventarnog broja), a katalogiziranje je rezultat cjelovite, stručne i znanstvene obrade pojedinog predmeta i zbirke u cijelosti.

Stupanj obrađenosti muzejskog predmeta svakako je jedan od najvažnijih kriterija pri odabiru za digitalizaciju. Podaci o predmetu i sam predmet adekvatno opisani (obrađeni) stvaraju kod javnosti dodatni interes, a kod stručne i znanstvene zajednice omogućavaju bolju usporedbu i međusobno povezivanje.

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi određuje na razini strukture podataka *inventarne knjige* i *kataloga muzejskih predmeta*, podatkovnu kategoriju *Kategorizacija – vrijednost kulturnog dobra*. Takva standardizacija na razini strukture podataka, zahtjeva i standardizaciju na razini sadržaja i vrijednosti te podatkovne kategorije, što bitno utječe na stupanj i nadzor obrađenosti te daljnju uporabu podataka.

2. Stupanj ugroženosti - moguće mjere zaštite

Čuvanje i zaštita muzejske građe i muzejske dokumentacije niz je postupaka kojima se sprečava ili zaustavlja njihovo propadanje. U tu svrhu Muzeji su dužni provoditi preventivnu zaštitu građe i dokumentacije.

Jedan od važnih čimbenika koji definiraju prioritete je smanjenje stupnja ugroženosti i mjere indirektna zaštite (nepotrebno učestalo premještanje zbirke ili predmeta unutar zbirke, uvid predmeta i slično) koje je moguće uspostaviti procesom digitalizacije.

3. Raznorodnost zbirki - veza među muzejima po vertikali i horizontali¹³

Budući da matična djelatnost obuhvaća poslove stručnog nadzora nad radom muzeja, stručnu pomoć, unapređenje stručnog rada u muzejima, usklađivanje rada unutar Sustava muzeja¹⁴

Pri odabiru treba voditi računa (priključiti u sustav) i muzeje druge i treće razine te na stvarnim primjerima prikazati funkcioniranje matičnosti.

4. Veza sa arhivima i knjižnicama - međusobna kompatibilnost i interdisciplinarnost

Prema Zakonu o muzejima¹⁵ muzejska djelatnost obuhvaća: prikupljanje, čuvanje i istraživanje civilizacijskih, kulturnih i prirodnih dobara te njihovu stručnu i znanstvenu obradu i sistematizaciju u zbirke, trajno zaštićivanje muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejskih lokaliteta i nalazišta, njihovo neposredno i posredno predočavanje javnosti putem stalnih i povremenih izložaba, te objavljivanje podataka i spoznaja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, znanstvenih i drugih obavijesnih sredstava.

Većina Muzeja posebnu pažnju posvećuje svojim knjižnicama i dokumentaciji vezanoj za pojedini muzejski predmet pa bi jedan od kriterija za digitalizaciju takve građe u muzejima bio i ključni

¹³ Do izrade i primjene kategorizacije, članovi radne grupe za izradu standarda za kategorizaciju muzejskih predmeta u svojim muzejima ujedno bi trebali biti zaduženi za odabir građe u projektu, naravno uzimajući u obzir dosadašnja iskustva pri digitalizaciji građe (bilo unutar matičnih ustanova ili šire).

¹⁴ Pravilnik o načinu i mjerilima za povezivanje u sustav muzeja Republike Hrvatske

¹⁵ Zakon o muzejima. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1998/1746.htm>

nacionalni kriterij za knjižničnu građu. Pri tome treba voditi računa o iskustvima i smjernicama vezanim za knjižničnu građu, a potrebno je u suradnji s knjižnicama i arhivima implementirati već postojeće standarde.

5. Brojnost zbirke

Brojnost zbirke često uvjetuje nemogućnost cjelovitog prezentiranja pa se u takvim slučajevima veći dio zbirke nalazi u depoima što ima za posljedicu kompliciraniji pristup i uvid predmetu. Stoga bi digitalizacija i javno prezentiranje građe putem interneta bili odličan način za cjeloviti prikaz na razini zbirke te na razini pojedinačnih predmeta.

6. Prezentabilnost

Pojedini predmeti unutar zbirke katkada su veoma malih ili pak prevelikih dimenzija za prezentaciju. Digitalizacijom predmeta u visokoj razlučivosti omogućio bi se i prikaz takvih predmeta. Svoje mjesto pri odabiru za digitalizaciju našli bi i predmeti *in situ* čija bi digitalizacija omogućila njihov prikaz i unutar muzejskih ustanova.

7. Moguća nabavka zamjenskih predmeta - skupljanje muzejske građe

Prema *Pravilniku o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije*¹⁶ muzejsku građu čine muzejski predmeti koji se smislaono povezuju u zbirke muzejskih predmeta. Zbirku muzejskih predmeta čine predmeti koji su međusobno povezani prema jednome ili više obilježja: materijalu, razdoblju, stilskim obilježjima, autoru, školi, pokretu, temi, osobi, događaju, teritoriju, mediju, tehnici i tehnologiji, određenoj znanstvenoj disciplini, specifičnoj ljudskoj djelatnosti i dr. Prikupljanje muzejske građe postupak je stvaranja i popunjavanja zbirki muzejskih predmeta. Muzejska građa sakuplja se s obzirom na materijal, razdoblje, stilska obilježja, autora, školu, pokret, temu, osobu, događaj, teritorij, medij, tehniku i tehnologiju, određenu znanstvenu disciplinu, specifičnu ljudsku djelatnost i dr. Kriteriji skupljanja muzejske građe jesu kulturno-povijesna, umjetnička i prirodna vrijednost, jedinstvenost, rijetkost, reprezentativnost i drugi kriteriji, a u skladu s poslanjem muzeja. Načini skupljanja muzejske građe jesu kupnja, darovanje, nasljeđivanje, zamjena i terensko istraživanje. Navedeni kriteriji sakupljanja pojedinih predmeta unutar postojećih ili novoformiranih zbirki te njihova opetovana mogućnost prikupljanja također je mogući kriterij za određivanje prioriteta za digitalizaciju.

---

¹⁶ Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije. [citirano: 2007-11-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2006/0718.htm>

Prilog 4 **MATRICA ZA ODABIR**

Odabir građe za digitalizaciju - matrica za donošenje odluka

